

800754

SZEMTŐL SZEMBE PÁRBESZÉD

IRTA

DR. FITOS VILMOS

KÜLÖNLENYOMAT AZ „URÁNIA“ TUD.
FOLYÓIRAT 1911. ÉVI 12. SZÁMÁBÓL

BUDAPEST, 1911.

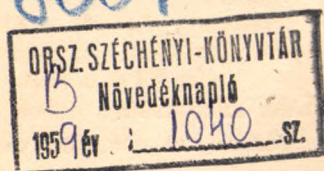
HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA

S

1811. 1812.

HORI

800754

Szemtől szembe.

— Párbeszéd. —

Minden emberben jó vagy rossz szellem lakik, melyek t. i. egymást kölcsönösen rossznak, s magukat jónak látják. Csakhogy el vannak leplezve a külszín alatt, az egyediség esetlegességének sokszerű vonásaiban. A mint dennapi érintkezési formák csak közvetve, s csak a szigorúan következtető éles megfigyelésnek árulják el-itt-ott kisebb-nagyobb mértékben, hogy mi rejtőzik belül. De rendkívüli körülmények között, a létkérdés nagy küzdelmeiben a leszámolásra készülő elszántság izzó heve leolvasztja azt a finom aranyfátyolt, melynek sok ezer szálából szövődik az egyéniség megkülönböztető jellege. Ilyenkor aztán közvetlenül, a maga teljességében és egyetemességében áll előttünk a kétféle szellem, s a lelki rokonság vonzási törvénye szerint kiki könnyen rájöhet, hogy közülök melyiket tekintse magáénak.

Rónay. Mért kötsz minden szavamba? Csevegni nem lehet veled. Folyton őrt állasz s hibát keresel. Nincs nyugta tőled senki ember fiának. Másoknál én ezt nem tapasztalom.

Bérczy. Mert egy húron pendülsz velük, míg én egy más világhoz tartozom és minden moccanástok gyöttelelem nekem. Egy tiszta hang nem röppen ajkatokról. Képzeld, hogy zeneértő vagyok s mérd föl kinomat. Nem a hibát keresem én, ellenkezőjét áhítom egyre, hasztalan.

Rónay. Beteg vagy tehát. Gyógyíttasd magad. Tedd félre különcz eszméidet. Ne élj külön világban, melyből nincs átjáró más emberekhez.

Bérczy. Nem betegség ez. E különcz eszmékben a jövőnek élettereje lüktet.

Rónay. Csakhogy én nem hiszek a jóslatokban. Én a mának embere vagyok. A mi pedig a jövőt illeti, minthogy nincs ugrás . . .

Bérczy. Kérlek, ne folytasd! Tudom, mit akarsz mondani. És ráadásul még azt is tudom, hogy van ugrás. Igen, igen, káprázatos ugrások vannak. Minden nagy szellem föllobbanása egy-egy hatalmas ugrás, mely évszázadokon keresztülsuhanó lendülettel egyszerre röpít oda, a hova a ti dédunokáitok is alig fognak elvergődni. És ők is tagadni fogják azt az ugrást, mert nem tudnak ugrani.

Rónay. Lassan járj, tovább érsz. Az a „hatalmas lendület“ némelyeket máglyára röpített . . .

Bérczy. Igen, máglyára, keresztre, börtönbe, bitóra. Az irtózat szerszámainak ereklékké vársolja és csókok záporával mossa le a vérnek bíborát . . . De csak századok múltán.

Rónay. Mondtam már, hogy engem azok a jövő századok nem érdekelnek. Én az embereket olyanoknak veszem, a milyenek ma.

Bérczy. Hogy milyenek az emberek, annak kissé bajos a végére járni. Így hát csak olyanoknak veheted őket, a milyeneknek te látod.

Rónay. Így is elfogadom. Te persze azt szeretnéd, ha a te szemekkel néznék. Mért is telik neked abban kedved, hogy nézeteidet minden áron másokra igyekszel testálni? Nem látod-e, hogy te egy rosszkedvű adakozó vagy?

Bérczy. A ki nem adja ajándék gyanánt a maga nézeteit, az a másokéit szokta eladni. Téged azonban az bánt, hogy az őseitől öröklött békés, nyugalmas, minden kis kézikönyvben

megtalálható felfogás mellett lehet egy másik, izgága felfogás is, melynek megértése némi megerőltetést kíván. De vigasztaljon meg az a szomorú tény, hogy az a békés világnézet valaha épp oly izgága volt, az a fekete, hideg üszök piros lánggal lobogott. Így fognak egykor a mai „különcz“ eszmék is tiszteletre méltó közfelfogássá torzulni.

Rónay. Úgy hát várj türelmesen, míg az új gondolat a régit legyőzi.

Bérczy. Nem, az új sohasem győzi le a régit. Az új gondolat diadalának a tömegek mindenkori kiskorúságánál fogva az a régi gondolat az akadály, mely egykor maga is új volt. A gondolat életének ez a tragikuma.

Rónay. És mi a komikuma?

Bérczy. A komikum fonákságainak színtere a gondolkodásra képtelen agyvelők sokasága. Mert ezek eltaszítják maguktól a gondolatot, mikor a maga eredetiségében és tisztaságában föllép, hogy később kiforgatott, eltorzított alakjához annál görcsösebben ragaszkodjanak.

Rónay. Miről lehet hát fölismerni a szellemi nagyságot?

Bérczy. A tömegember évtizedek, vagy évszázadok mulva fölismeri arról, hogy rossz szobra áll valamely köztéren. Az öntudatos egyéniség fölismeri még életében a lelki rokonság suggestiv erejével. Amaz csak múzeumi nagyságokról tud, ez élőket ölel keblére.

Rónay. A mult idők nagyjai egyszersmind a jelenéi is.

Bérczy. Minden bizonyynyal. De a ki a jelenkor nagyjainak világnézetét be tudja fogadni, a mult nagy szellemeire csak azzal a kegyelettel gondolhat, mely a haladás egykori bajnokait megilleti. Ám a ki őket sírjukban háborgatja, a ki föl akarja támasztani, hogy egy

új gondolat elleni harcban dicsstelen szerepet adjon nekik, éppen az ő szellemük ellen követ el merényletet.

Rónay. Viszont az új gondolat méltán kelt ellen-szenvet, ha a régi ellen lázad. A ki nem tud beilleszkedni a milieube, az elszigetelődik. Az alkalmazkodás világtörvény. Azt nem lehet büntetlenül megsérteni. S egy-egy új gondolatától való elragadtatásában némely ember merő tagadása ennek a törvénynek. Ezért, hogy sok jeles tulajdonsága mellett is nem tudja megszerezni kortársainak elismerését s nem viszi semmire. A fényes jövőt, melyre különben joggal számíthatna, maga dobja el magától holmi phantasmagoriákért.

Bérczy. Hadd mondjam most meg, hogy értem én a fényes jövőt és azt, hogy „vinni valamire“. A fényes jövő az öntudat kiépítése. A ki viszi valamire, az emelkedik. Szerinted ez az emelkedés külső, társadalmi; szerintem belső, öntudati. A mit te phantasmagoriának gúnyolsz, az az eszmék világa. A ki ebbe a ragyogó világba fölemelkedik, az vitte legtöbbre. Az alkalmazkodó sohasem jut ideig. Mert ehhez ihlet kell, nem számítás. Megengedem, hogy az alkalmazkodás törvény, de a parasiták törvénye.

Rónay. Hát ezek szép szavak, melyeknek megvan az a kis hibájuk, hogy nem fogják soha méltányolni éppen azok a körök, melyektől az egyesek sorsa függ, nagyoké épp úgy, mint kicsinyeké.

Bérczy. Megint külsőségekre gondolsz. Az a sors, melyről én beszélek, nem függ senkitől. Az a sors abban áll, hogy milyen meggyőződés alakul ki valakiben. Hogy azok a bizonyos körök erről a meggyőződésről miképpen vélekednek, az már az ő sorsukhoz tartozik.

Rónay. Mért nyomatja ki hát gondolatait, a ki nem törődik az emberek ítéletével? Mért nem tartja meg magának?

Bérczy. Sőt éppen mert törődik vele, azért nyomatja ki. Látod, ő azokat kémlelőszernek tekinti. Meg akarja tudni, vannak-e valahol hozzá hasonlók. Megjegyzem, hogy ő már előre is bízik létezésükben. Ha nem volna meg ez a hite, akkor állana meg csak a te ellenvetésed. Ő tehát úgy tesz, mint a halász, a ki az ő kis hálóját lebocsátja a nagy tenger mélységeibe. Hiszi, hogy van benne hal és hiszi, hogy — ha van — egyszer csak meg fog akadni hálójában.

Rónay. Csak az a baj, hogy ez a nemes foglalkozás ma nem korszerű.

Bérczy. Kalendáriumos észjárás. A ki az eszmék világában él: az örökkévalóságba emelkedett. Itt pedig nincsenek korok. A kalendárium felmondja a szolgálatot.

Rónay. Nem mondja fel. Az örökkévalóság is csak idő, melynek részei vannak.

Bérczy. Az idő, miként a tér, az anyagi világ mechanizmusához tartozik. Az örökkévalóságban a Föld nem forog a tengelye körül s így nincsenek napok; nem forog a Nap körül s így nincsenek évek. Egyáltalában nincsenek Naprendszerek s nincs idő. Az örökkévalóság nem időtartamot jelent, hanem az öntudat bizonyos állapotát, melybe eljuthat az ember egy szempillantás alatt is.

Rónay. Ha én mindezt érteném, azt mondanám, hogy ostobaság. De mert egy szót sem értek belőle, hát azt mondom, hogy örültség.

Bérczy. Nevezd, a hogy tetszik. Ám az értelem rostjában hiába forgatod ezt a dolgot. Az eszmének nem az értelem a felfogó készüléke. Az emberiségnek azok a fényes szellemei, a

kik megszentelték a keresztet, máglyát, bitót, tanuságot tettek egy oly világnak létezéséről, mely a kalendáriummal nem mérhető s az értelemmel föl nem fogható. Az ő életük nemcsak az időnek két egymáshoz nagyon közel eső pontja között pergett le. Az ő halhatatlanságuk több, mint az a néhány száz, vagy ezer esztendő, mely nevüket számunkra megőrizte. Az évek millióival sem lehetne azt kifejezni.

Rónay. Akármit beszélsz, józan eszemhez én ragaszkodom, mert nem hiszem, hogy nélküle is mehetnék valamire.

Bérczy. Nem is akarlak tőle megfosztani. E felől nyugodt lehetsz. De eszeddel csak tárgyi oldalát láthatod a világnak s magadnál többre becsülsz minden lim-lomot, melybe öntudatod beleütközik. És kérdem tőled, a ki eszedre oly büszke vagy, hova tetted a szívedet?

Rónay. Ó, a szívem ott van a helyén. De ilyenkor lánczon tartom. Nem akarom, hogy elfogulttá tegyen.

Bérczy. A mit te elfogultságnak nevezel, az az embernekteremtő hatalma, mindenértéknekforrása. Ez teszi a szemet ragyogóvá, az ajkat mosolygóvá. E nélkül az elfogultság nélkül nincs hit, nincs lelkesedés, nincs szépség. Ez szüli a nemzeti hősokeket, ez ihleti a művész lelkét, ez teszi önfeláldozóvá az anyát, mikor gyermeke bölcsője fölött virraszt. Ez az elfogultság a világokat alkotó szeretet maga.

Rónay. Ha szerelmet mondtál volna, jobban fején találnád a szeget. Mert abban bizony vajmi csekély szerepe van a józan észnek.

Bérczy. A szerelemről sem feledkeztem meg. Csak-hogy én a lélekre is gondolok, te csak a testre.

Rónay. A test kéjes izgalma, mely halomra dönt minden józan megfontolást és kigúnyol minden erényes mesterkedést: ez a szerelem. És ez

addig tart, míg a test vonzóereje érezteti hatalmát. Ezért nem lehet állandóan egyet szeretni. *Bérczy.* Így nem is lehet. De lehet másképp. Kicsi fészekben, lesütött szép szemnek jó a szelid mécsfény; de hogy ha aztán felnézünk az égre, hiányzanék nagyon a csillagragyogás. A szerelem teljességéhez a múltó gyönyörökön kívül hozzátartozik két öntudatnak, két léleknek, két gondolat- és érzésvilágnak állandóan egymás felé fordult állapota. Mint Swedenborg, a nagy mystikus, írja csodaszépén, hogy a mennyországban az angyalok az egész örökkévalóságon át mindig Isten felé fordított arczzal mozognak. Más elhelyezkedés egy pillanatra sem lehetséges. Múltó gyönyörökhöz könnyű jutni, s ez mutatja, mily keveset érnek magukban. De a szerelem a maga teljességében és szépségében a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Lelket nem lehet venni. Jóságot, őszinteséget, minden körülménytől független ragaszkodást, gondolatban és érzésben való hűséget, a legteljesebb ellenőrizhetetlenségben és őrizetlenségben is örökké megmaradó, sőt folyton önmagát hatványozó kincset koronás hatalmasságok sem szerezhetnek.

Rónay. Ugyan ki óhajtana ilyesmit szerezni magának?! Nincs kétségbeejtőbb, mint hűséges ragaszkodása annak, a kit már meguntunk. A kit szeretünk, azt tönkretesszük, vagy ő tesz tönkre minket.

Bérczy. A kit szeretünk, annak neve ragyogó betűk fonadéka. Gyöngysor, melynek opálfehérségéből tűzszikrák pattognak. Ibolya-csokor, melynek mistikus illata mint hogy ha lelkünknek az öntudat által el nem érhető mélységeibe is leáradna. A szerelem ébredésekor lelkünk némaságát felváltják a himnus zúgó

akkordjai. Gátszakadás ez, mely előnti a tér- és időbeli valóság világát, hogy fölébe egy eszmevilágot varázsoljon, a mulandó fölé egy örökkévalót.

Rónay. Csak ez örökkévalóságnak varázsa ne foszlana széjjel oly hamar. De szétfoszlik, s a mi tovább marad meg nála, az éppen a megvetett és rettegett mulandóság. Azért szeretem én minden órának leszakítani virágját.

Bérczy. Azok a virágok, a miket te tépdesel, hervadásra nyílnak.

Rónay. Az a virág sorsa, hogy elhervadjon. Jön új tavasz és nyílnak mások helyette.

Bérczy. De jönni fog majd tavasz, mely nem fakaszt virágot többé abból a fajtából. Levele se zöldül, gyökere kiszárad és pusztaság lesz a te világod. Mert a te életed a parasita élete, mely felszív mindent, de nem sugároz ki semmit magából, s föléli a világot, a helyett, hogy gazdagabbá tenné azt.

Rónay. Mindnyájan paraziták vagyunk. Felfaljuk, a mit meg tudunk kaparintani, azután minket falnak fel más paraziták. De az már engem nem érdekel.

Bérczy. És megnyugtató téged ez a felfogás? Ád valami tartalmat életednek?

Rónay. Ki kérheti számon ezt az életet, melyet nem a magam jószántából morzsolgatok? Senki sem kérdezte tőlem, akarok-e születni és senki sem fogja kérdezni, akarok-e meghalni. A születés és halál két nagy ténye mellett eltörpül az élet minden mozzanata.

Bérczy. A születés és halál kérdése nem a mi dolgunk. De mienk az élet s azt magunk alakíthatjuk az öntudat erejével, melynek legmagasabb fokára is felküzdhetjük magunkat.

Rónay. Az öntudat alacsony foka a szegénység, magasabb foka a gazdagság. Ha éhes az

ember, az öntudat alacsony fokán áll, ha jólakott, egyszerre a magasabbra szökken.

Bérczy. A gazdagságnak és szegénységnek sokféle neme van, s a ki hozzád hasonlóan gondolkodik, csak az érzi súlyát az anyagi világnak. De van olyan gazdagság, mely előtt az arany nem értékesebb a kavicsnál.

Rónay. Ez a szegény emberek gazdagsága. Valami pótlék, a mivel az éhes ember vigasztalhatja magát. Ha mindenki jólétben tölthetné napjait, ilyen „magasztos“ gondolatok sohasem fogamzanának meg.

Bérczy. Hát akkor mért veszik meg pénzen a szellem alkotásait? Nem azt jelenti-e ez, hogy hódolnak neki? Hiszen világos, hogy magát az alkotó szellemet nem vásárolhatják meg. És így szerintem éppen az anyagi gazdagság az a pótlék, melylyel a törpelelkűek kárpótolva érzik magukat, midőn belső értékeket nélkülözni kénytelenek.

Rónay. A belső értékek a külsőktől függenek s nélkülük elő sem állhatnának. Prius vivere, deinde philosophari. Anyagi jólét nélkül nincs szellemi jólét.

Bérczy. Aláírnám, ha a vivere csak phisiológiát jelentene. Csakhogy többet jelent. Az élet fogalma nekem nem anyagcsere s az ember nem locomotiv. Savonarolával tartok, a ki azt mondja, hogy a mely házba a gazdagság beteszi a lábát, ott megjelenik a halál, a morális, a szellemi halál.

Rónay. És az a Savonarola, a ki ezt mondta, máglyára jutott.

Bérczy. Igen, máglyára vitték őt. Csakhogy ez már azoknak számlájára tartozik. Mert ránk nézve nem az a fontos, hogy miképpen viselkednek mások velünk szemben, hanem, hogy mi magunk miképpen viselkedünk. Ebben

Platonnal vagyok egy véleményen: nem az van bajban, a ki a sértést elviseli, hanem az, a ki elköveti.

Rónay. Gyerekkoromban nekem is tetszettek az efféle mondások.

Bérczy. És sohasem sirattad meg annak elmulását?

Rónay. Régebben megesett rajtam ilyesmi. De aztán észrevettem, hogy ez is még annak a naiv kornak maradványa. Most már olyan erős a szívem, mint az öklöm és könnyebben elviselem a mások baját, mint a magamét.

Bérczy. Látod, a mint hallgatom könnyedén odavetett megjegyzéseidet, nem tehetek róla, valami keserűséget érzek ki belőlük. S habár úgy kacagasz, mintha engem akarnál kicsúfolni, hangod nem úgy csendül, mintha szívből jönne.

Rónay. Hát vajjon honnan?

Bérczy. Megmondom. Te valamikor elveszítetted azt az aranyfonalat, mely a belső sugallatára hallgató embert vezeti az egyedül valódi, tehát öntudati értékek elérésére való törekvésében. Neked is megvolt az az aranyfonalad, gyermekkorodban. Magad mondtad imént. Egyszer aztán megtörtént a nagy zökkenés s elszakadt az aranyfonál. Hogy mikor? Talán már a serdülés korában, mikor az érzékiség először kel erősebb tusára az eszményiséggel. A legtöbb ember ott bukik el az első válaszüton. Az ős bestia ott tépi foszlánynyá azt a finom, ködszerű alakot, melyet ideálnak nevezünk. És azután? A kik így egyszer a földre zuhantak, azokból csak kevesen állnak ismét talpra. Egy Augustinus, egy Tolsztoj, s hasonlók. De hánynak van ekkora ereje?

Rónay. Mi közöm nekem ehhez az épületes históriához?

Bérczy. Nagyon sok. Azt mondtam, hogy gúnyolódásodban több a keserűség, mint a vidámság. És én meglátom ezt mindenkin, rajtad is. Nem is kell kacagnod, akár szódat se halljam. Meglátom tekintettedben, szájad szögletében is elárulja egy vonás.

Rónay. Nem is tudtam, hogy én ilyen érdekes ember vagyok.

Bérczy. Ó, nagyon érdekes ember vagy te! Mint egy Amati-hegedű, melyben egykor Paganini szíve dobogott. Mint egy kagyló, melyről biztosan tudjuk, hogy valamikor gyöngy volt benne.

Rónay. Nem érzem, hogy hiányzana belőlem valami.

Bérczy. Hangod őszintébb, mint szavaid értelme. És elárulja azt az érzést, melyet most megtagadtál. De hogyan is lehetne azt elrejtteni? Egész gondolkozásod abból táplálkozik. S nemcsak a tiéd. Közvélemény az, s rengeteg irodalma van. Egy sereg közmondás, szállóige is hirdeti. És mennyi anekdota, melyek mind az elvesztett s vissza nem szerezhető eszményiséget gúnyolják. Mi más elégtétele volna az érzékiség szintáján följebb vergődni képtelen embernek, mint a kicsinylés, a gúny? Nagy léleknek is fájdalmas látvány az alacsonyosság, de az utóbbi miatt. Míg a törpék az óriás jelenlétét saját kishitűségük miatt nem bírják elviselni. Azért itatták méreggel Sokratest, azért vitték máglyára Savonarolát. Azért van annyi vértanuja a hitnek, a hazaszeretetnek, becsületnek s minden eszményiségnek.

Rónay. Mindebből én csak azt látom, hogy az a bizonyos eszményiség sokkal veszedelmesebb, semhogy kíváncsatos lehetne.

Bérczy. Ezt csak a kívül állók látják olyannak. Ám az eszményiség nagy alakjai szépen élnek és szépen halnak meg. Sokrates oly nyugodt

öntudattal itta ki méregpoharát, Savonarola akkora fölséggel és fölényességgel lépett a máglyára, mint a hogy egy hatalomra vágyó új fejedelem trónusán megtelepszik. Az igazi veszedelmek másutt rejtőznek. Az érzékiség hálózatában. A szerelmi tragédiák véres serege, a vagyombukottak és sikkasztók öngyilkossága, az undok betegségek sokféle neme itt található. Az érzékiség lovagjai a börtönöket, kórházakat és tébolydákat töltik meg; az eszménység hősei a történelem fényes lapjait.

Rónay. Hát a túlzás hova tartozik?

Bérczy. Ha meglátok valamit, a mit mások nem látnak, nagyítva mutatom meg nekik. De nem azért nagyítok, hogy azt a dolgot akkorának lássák, hanem hogy tudomást vegyenek létezéséről. Ha valaki már mikroszkop alatt látott bakteriumot, nemcsak arról győződik meg, hogy létezik, hanem azt is kitalálhatja, hogy a valóságban kisebb, mint a mekkorának a mikroszkop mutatja.

Rónay. Akkor szavaid nem jelentenek többet, mint annak constatalását, hogy az ember tele van hibával. De hát ki mondhat magáról ellenkezőt? Aztán nincs-e meg minden emberi gyarlóságnak a maga oka? Csak meg kell azt érteni, s nem bírálni. Vagy nem igaz-e már az a mondás, hogy mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani?

Bérczy. Lám, hát megpendült a lírai húr! De mekkora csavarintás van abban, a mit mondtál! Az a híres frázis, a mit idéztél, bizony sohasem volt igaz. Megérteni más, mint megbocsátani. Az emberi gyarlóságok lélektani szükségképpenisége nem zárja ki az erkölcsi kritikát. Persze ha csak az okság szempontjából nézhetnők a dolgokat, semmit sem lehetne kifogásolni, de helyeselni sem.

A büntetés épp úgy ki volna zárva, mint a jutalmazás. De egészen más dolog egy erkölcsileg kifogásolható cselekedetet megbocsátani, mint a rosszat elvi védelemben részesíteni.

Rónay. És ez az utóbbi én rám vonatkozik?

Bérczy. Mindenesetre.

Rónay. Ezt én sértésnek is vehetném.

Bérczy. Hogy mondhatasz ilyet? Hiszen a közünk lévő nézeteltérések éppen onnan származnak, hogy én mást tartok jónak és rossznak, mint te. Már pedig a kik ellentétes elvek álláspontjáról ítélnék, nem sérthetik meg egymást.

Rónay. De hiszen így mi meg sem érthetjük egymást!

Bérczy. Sajnos, ez ki van zárva. A szegény és a gazdag, az egészséges és a beteg, a tudós és a tudatlan többé-kevésbbé megközelíthetik egymást. De a kiket elvi ellentétek (világlátás, életfelfogásbeli különbségek) választanak el, távolabb vannak egymástól, mintha más-más naprendszernek volnának lakói.

Rónay. Hát nem azért beszéltél eddig oly hévvel, hogy meggyőzz, meghódíts engem?

Bérczy. Azért beszéltem úgy, mert nem értek veled egyet. A kivel az ember egy véleményen van, annak számára kevés a mondanivalója. Hiszen közöttük minden magától értetődik és sohasem kell az alapelvekig visszamenni.

Rónay. Látod, én nem tudok ilyen közömbös lenni az ellenkező véleményűekkel szemben. És nem tudok abba könnyen belenyugodni, hogy vannak emberek (s te is azok közé tartozol), a kik nem örülnek az életnek, s nem veszik ki részüket az élvezetekből; hanem e helyett egy képzelt világban élnek s természetellenes módon éppen az nyugtatja meg őket, hogy le tudnak mondani mindarról, a minek mások önfeledten odaadják magukat.

Bérczy. Mért nem tudsz te ebbe belenyugodni?
Mert saját vágyaid szerint ítéled meg mások állapotát. S honnan származnak a te vágyaid? Érzékiségedből.

Rónay. Minden vágy onnan származik. Hogy is lehetne másképpen? Hiszen azért vannak az érzékek, hogy éljünk velük.

Bérczy. Az érzékiség azonban egészen mást jelent. Nem azt jelenti, hogy szememmel látok, fülemmel hallok, hogy táplálkozom s a hideg ellen védekezem. Az érzékiség az életnek bizonyos fel fogása, az öntudatnak azon alacsony foka, mely mindent az érzékek álláspontjáról mérlegel.

Rónay. De hát nem jobb-e vágyainkat kielégíteni, mint elfojtani? Nem az mond-e csak le a természet rendje szerint az élvezetekről, a ki nem képes azokat megszerezni?

Bérczy. Nem. Sajnálhatod a pompakedvelőt, a kít nyomorúság vesz körül; a csunyt, a ki szép szeretne lenni; a csókra szomjas ajkút, a ki hiába várja a tárt karokat; a hatalomvágyót, a ki alárendelt viszonyban görnyedez. De a kinek szemében ezek a különbségek csak esetlegességek; a ki az egyik állapotban nem lát nagyobb értéket, mint a másikban; a kinél ezek a szempontok figyelembe sem jönnek az élet tartalmának mérlegelésénél: az az érzékileg boldogok sajnálkozását épp úgy nem érti meg, mint a hogy nem törődik gőgös kicsinylésükkel. Az öntudat magasabb fokán megszűnik az érzékek tombolása s egy új világ tárul fel. A hegytetőről más kilátások nyílnak meg, mint a völgyből.

Rónay. Az érzékiség határán túl járó embereket lehet képzelni, ha valakinek kedve telik efféle álmódosításokban; de ha a valóságban is vannak ilyenek, miért nem találkoztam én velük eddig?

Bérczy. Talán találkoztál is, csak nem vetted őket észre. Mindenki olyan embereket talál, a milyeneket keres. De nem láttál-e itt-ott valakit, a ki többet hallgat, mint beszél; a ki nem sűrög-forog, inkább magába mélyed; a ki nehézkesnek, vértelennek, szórakozottnak látszik, a könnyed csevegés nem sajátja, nem mutat érdeklődést apró-cseprő dolgok elbeszélése iránt s mintha minden szellemesség idegen volna tőle? Bizonyosan láttál már ilyen. Ha nem fordultál volna el hetykén tőle, ha jobban szemügyre veszed, feltűnt volna előtted tekintetének mélysége. Ha azután minden léhaságtól ment komolysággal közeledtél volna hozzá, láttad volna őt hirtelen átalakulni. Mekkora meglepetés ért volna! Kezdetben vontatott rövid mondatait láttad volna gyorsuló tempóban sorakozni, mindinkább összetettekké válni s csodálkoznod kellett volna rajta, hogy hangja egyre élénkebb, mozdulatai határozottak, szeméből lángok csapkodnak. Előbb olyan volt, mint egy hegedűművész süketek társaságában, most emberére akadt, a kinek finom hallása van. És játszott volna neked szelleme összes húrjain.

Rónay. Csakhogy én nem szeretem az ilyen muzsikát. A szellem összes húrjainak symphoniájánál többet ér egy szál cigány rozszant hegedűjével, még akkor is, ha véletlenül hiányzik róla a g-húr. Mert nekem vidámság kell. Boldog akarok lenni, míg élek s az élet oly rövid. Te még fiatal vagy, jóval ifjabb nálam. De azért ajánlom neked: élj, élvezz, mulass, mert a te fiatalságod is el fog múlni s akkor megbánod majd, hogy annyit töprengtél az élet kérdésein.

Bérczy. Boldognak lenni és vidámnak: nem jelent mindig egyet. A legnagyobb boldogság-

szülte meghatottságnak pillanatai a könnyek néma omlásának, vagy a hangos zokogásnak pillanatai.

Rónay. No ez ugyan gyönyörű boldogság, mondhatom! Én bizony nem kérek belőle.

Bérczy. Most még nem, de később annál jobban fogod érezni hiányát. Majd ha átlátod, hogy minden igazi érték örök érték s hogy boldogság és mulandóság kizárják egymást: rá fogsz jönni annak a ténynek mélyebb jelentőségére, hogy a legszebb rózsának s az alig fakadó bimbónak is legalsó szíromlevele hervadt. Valahogyan sejtik ezt azok is, a kik nem tudnak a titok mélyére hatolni. Azért szokták letépni azt a hervadt levelet, hogy ha már elvesztették az örökkévalóság boldogságát, legalább a pillanat apró örömeit élvezhessék. Így csalják magukat az emberek. Ilyen fogásokkal igyekeznek az oly könnyen foszladozó illúziót megmenteni. Meddő igyekezet! A virág törvénye a mulandóság törvénye. A mi a földben gyökerezik, az nem lehet örökkévaló, csak a mi az égből sugárzik alá.

Rónay. Mi is a földben gyökerezünk. Azért hull ki a hajunk, mint a hogy lehullanak a rózsaszirmok. Lám az enyém már is meglehetősen meg van dézsmálva. Áruld el nekem, kérlek, azt a titkot, hogy a még meglevő szálakat megmenthessem.

Bérczy. Nem vennéd hasznát, ha csak egész gondolkodásod meg nem változik. Ez pedig nem fog megtörténni. De azért helyt állok, a mit állítottam. Az egész mindenségben érvényesülő egyetemes törvény, hogy minden mulandóság bizonyos belső, vagy külső érintkezésekből származik, olyan érintkezésekből, melyek bizonyos harmóniákat bontanak meg, bizonyos szép egységet rombolnak szét. És

minden conserválás lényegileg nem egyéb, mint elzárkózás bizonyos veszedelmes, romboló, bomlasztó hatások elől, meggátlása olyan érintkezéseknek, melyek az illető lény törvényét megsérthetnék. És most megmondom neked, hogy mi a fiatalság, az igazi, a nem egy pár esztendőhöz kötött, hanem az örökkévalóság gyönyörű palástjával ékesített fiatalság, mely nem tud hervadásról, mely nem érzi a hulló levelek szivettépő suttogását a megsejtett mulandóságról. Ez a fiatalság a gondolkozó és érző léleknek, egy egész szép világot magában hordozó öntudatnak conservált állapota.

Rónay. Ezek után kíváncsi vagyok, hogyan fogod te magadat conserválni, föltéve, hogy nem a spiritusos üvegben bizakodol.

Bérczy. A hogyan, mint már mondtam, te sohasem fogod megérteni. De a tényt magát már akkor észrevetted, mikor azt állítottad, hogy én jóval fiatalabb vagyok nálad. Pedig a mi éveink számát illeti, éppen fordítva áll a dolog. És bár ez csekélység ahhoz képest, a mit főntebbi szavaim jelentenek, mégis megadja neked azt az alkalmat, hogy a kicsiből a nagyra következtethess.

Rónay. De a szép ifjúság mégis csak elmulik. Egyik embernél előbb, a másiknál később. Mégis csak mulandó minden.

Bérczy. Nem. A jóság örök. A szépség, ha ebbe fogódzik, szintén megmarad, ha nem is physikai értelemben. De a szépségnek minden kis vonása a jóság egy-egy tényévé rögzítve, a mulandóságból az örökkévalóságba lép. És ránk nézve minden olyan, a milyennek látjuk. A mi lelkünk ragyogása mindent bearanyoz. Lelkesedésünknek, elragadtatásunknak varázseréje van. Ez hinti tele szépséggel a világot.

És a míg a lelkesedés megmarad, a szépség is megmarad, ha az érzéki világ szétfoszlik is. Mindenható erő ez, mely a sivatagon hűs forrást bugyogtat ajkainkra. És megrezdíti szívünknek minden húrját, hogy soha nem hallott dallamokat hömpölygessen ki belőle.

Rónay. Igen, ez a rajongás, mely kikapcsol az életből. De az élet az más! Ott nem a jóság, hanem a bűn a mozgató erő. Az az úgynevezett jóság a gyöngé, a tehetetlen emberek menedéke. Az emberiség egész története mutatja, hogy a legnagyobb bűnöket a legkéjesebb gyönyörrel követik el azok, a kik elég erősek arra, hogy a büntetést magukról elhárítsák. És ez a vágy mindenkiében megvan. A büntetés lehetősége éppen onnan származik, hogy a bűn után való ellenállhatatlan vágyakozás azokat is magával sodorja, a kik nem képesek helytállani cselekedeteikért. Sőt a büntetés sem egyéb, mint a bűn gyönyör-érzetének sóvárgása. Mikor egy-egy tettenért gyilkost vagy gyújtogatót a felbőszült nép darabokra tép, ezt mint a büntetés egy nemét népítéletnek hívják, valójában pedig olyan bűncselekmény, mely a büntethetetlenségben bizakodik.

Bérczy. Bűn és bűnhődés egyike a nagy rejtélyeknek. Senki a világon soha nem gyújtott itt emberi szemet kielégítő világosságot, bár sokan tapogatóztak e mélység körül. Igen, minden időben megvolt a bűnös vágy idegfeszítő izgalma. És az emberek nagy tömege minden időben rettegett a kívülről jövő büntetésektől, rá sem eszmélve, hogy az igazi, nagy büntetések bensők, immanensek. Ezért követnek el az emberek annyi és oly sokféle bűnt. Nem mások ellen, de önmagukkal szemben. Nem tudják még, mert senki sem fejezte

ki közérthető formában, hogy az egész mindenséget átható nagy benső szükségesség erejénél fogva a bűn a büntetéssel oly szoros egységbe kapcsolódik, mely megáll magában s nem szorul egy külső hatalomra, mely büntet s a melynek legfeljebb pedagógiai jelentősége van. A gyöngesség pedig nem a jóságnak feltétele, hanem a bűnnek, melyet azért követnek el az emberek, mert physikai értékek lebilincselő jelentkezésekor ezeknek vonzóerejét erősebben érzik s az erkölcsi értékekről megfeledkeznek. A bűnös ember lelkiismerete egy csüggedő múzsa, mely szomorúan hajtja le fénykoszorús fejét, mert nincs, a ki csodálatos sugalmazásaira fölrezenjen. Azok a gyöngék, a kik nem képesek kibontakozni az érzéki lét formáiból s azok az erősek, a kiket szellemszárnyak ragadnak fölfelé.

Rónay. Ha tudnád, mennyire szánom meddő erőlködésedet! De nem kevésbbé csodálkozom magamon, hogy ennyit tusakodom veled. És mégis meg kell mondanom véleményemet, miként te sem hallgathatod el mondanivalóidat. Mert mi ketten képviseljük itt egymással szemben azt a két lehető törekvést, mely annyira jellemző nemünkre kezdettől fogva. Te képviseled azt az egyre lanyhuló törekvést, mely a bűn megszüntetését s az erény uralmát tekinti feladatának. Én pedig azt a másikat, azt a mindinkább diadalmaskodót, mely a bűnhődés meggátlását akarja lehetővé tenni. Vaknak kell lennie, a ki nem látja, hogy minden siker, mely erőfeszítéseinket kíséri, ezen a csapáson ragadja előre culturánkat. Csak szét kell nézned s az intézmények egész seregét megtalálod, melyek valamennyien hasonló törekvések jelszavát hirdetik zászlójukon. Ebben az irányban fejlődik a gazda-

sági élet, mely minden képzelhető foglalkozást felkarol, ha az jövedelmező. A jog, mely tétel törvényekben gondoskodik a szabadság minden nemének biztosításáról. A művészet, mely minden tárgyat minden lehető felfogásban fel akar dolgozni. Sőt még a vallás is, mely már Krisztusnál eljutott a bosszúállás elvétől a megbocsátás tanáig. S hogy concret példával szolgáljak, ott van a nemi élet teljes szabadságára való törekvés mellett a tudomány hathatós szolgálata, a vérbaj gyógyítása, sőt lehető elhárítása által. Tehát a tudomány is az én álláspontomnak kedvez. Ime, nem mindenféle korláttal körülvenni, nem bilincsekbe verni, hanem teljesen szabaddá tenni az embert: ez a cél, mely felé az emberiség halad és ezt a célt el is fogja egykor érni. Egészen bizonyos, hogy ma is közelebb van hozzá, mint tegnap volt.

Bérczy. Borzasztó dolgokat mondtál. Minden szavad félrevert harang kondulása. És készséggel ismerem el, hogy helyesen figyelted meg mindazt, a mit a rohanó ár magával sodor a felszínen. De az emberi lélek állóvizeinek mélységét hibásan mérted meg. Mert a jóra való törekvés épp oly jellemző ránk, mint gyarlóságunk a kivitelben. Az elkerülhetetlen s a már elkövetett bűnnek gyakorlatilag káros következményeit lehetőleg elhárítani törekvő sokféle gondoskodásunk nem jelenti a rossznak védelmezését. Végeredményben ez is a jónak kedvez. A megbocsátás is a jónak s nem a rossznak érdekében történik, míg a bosszú bűnt bűnre halmoz. A mi pedig a szabadságot illeti, az sem a bűnös hajlamok érvényesülését célozza. A szabadság lényegileg megegyezik a zsarnoksággal. Mert mindkettő bizonyos megkötöttséget jelent a bűnnel

szemben. A különbség köztük annyi, hogy a szabadság önkéntes megkötöttség, tehát benső; míg a zsarnokság külső erőből való megkötöttség. Azt azonban megint jól mondtad, hogy mi ellentétes törekvéseket képviselünk. És én csak örülök annak, hogy te is tisztán látod egymáshoz való viszonyunkat. Így teljesen leleplezve állunk egymással szemben. Az a kétféle szellem, mely bennünk itt kicsúcsosodik, volt mindig átka és áldása nemünknek. Te nem hiányoztál soha, de én is ott voltam mindenütt.

Rónay. Hát meddig fogsz még utamban állani? Nem volt elég már annyi évezred? Egy lépést sem tehetek, hogy beléd ne botoljam. Igen, beismerem, hogy te vagy az, a ki minden tervem elé akadályokat gördítesz s bár végre mégis enyém a diadal minden tusában, folyton kell éreznem erődet, mely az enyémet bénítja.

Bérczy. Ugyanazt teszed te is velem s a csüggedés perceiben sokszor hittem már, hogy nem bírok veled. De újra és újra összeszedem magamat s olyankor látom, hogy nincs mit irigyelnem önhiittségeden. S bár te súlyos botrányköveket hengerítesz az emberjárta útra, az én emlékem is megmarad, bárhol járjak is, mert oly nyomokat hagyok, miket te sohasem fogsz betemetni.

Rónay. Talán a pyramisokat is te építtetted?

Bérczy. Én adtam hozzájuk a vonalak méreteinek szépségét, te a korbácsnak vérfakasztó csattogását. Én tanítottam írni az embert, te nyomtad kezébe a fegyvert. Én gyujtottam a rajongást, te pedig a máglyát. A renaissance-ba én vittem a ragyogást, te az orgiát. Az önérzet méltóságát pöffeszkedő göggé torzítottad, a nagylelkű szolgálatkészséget, az önfeláldozó gyöngédséget önző célokra kihasználtad, tév-

utakra tereltesd a lángszellem alkotó erejét s a legszentebb érzések kincseivel tápláltsd a kalmárhajlamot.

Rónay. Én aczéllá edzettem az embert, te vajjá lágyítottad. Én tanítottam a földön járni, te a felhők közt röpdösni. Te megvontál tőle minden örömet, én két marékkal szórtam ölébe. Te a képzelődések délibábját rajzoltad sóvárgó szemei elé, én a zamattól illatos valóság dús asztalát terítettem meg neki. És ezentúl is azt fogom tenni. Most is vannak bizonyos terveim. Olyan tettekre készülök, mikért, az emberek milliói hálások lesznek nekem. Az a néhány rajongó pedig, a ki átkot szór majd rám, nem veszi el a kedvemet.

Bérczy. Csak azt az egyet ne feledd, hogy én is ott leszek. Más úton bár, de előbb odaérek, hogy betöltsen hivatásomat. Megdagasztom a nagy és mély érzések hullámain, megnyitom a végtelennek bűvös hatású távlatait s derűt varázsolok a jelenre a ragyogó jövőnek felénk szóródó fénysugaraiból.

(Ellenkező irányban mindketten el.)

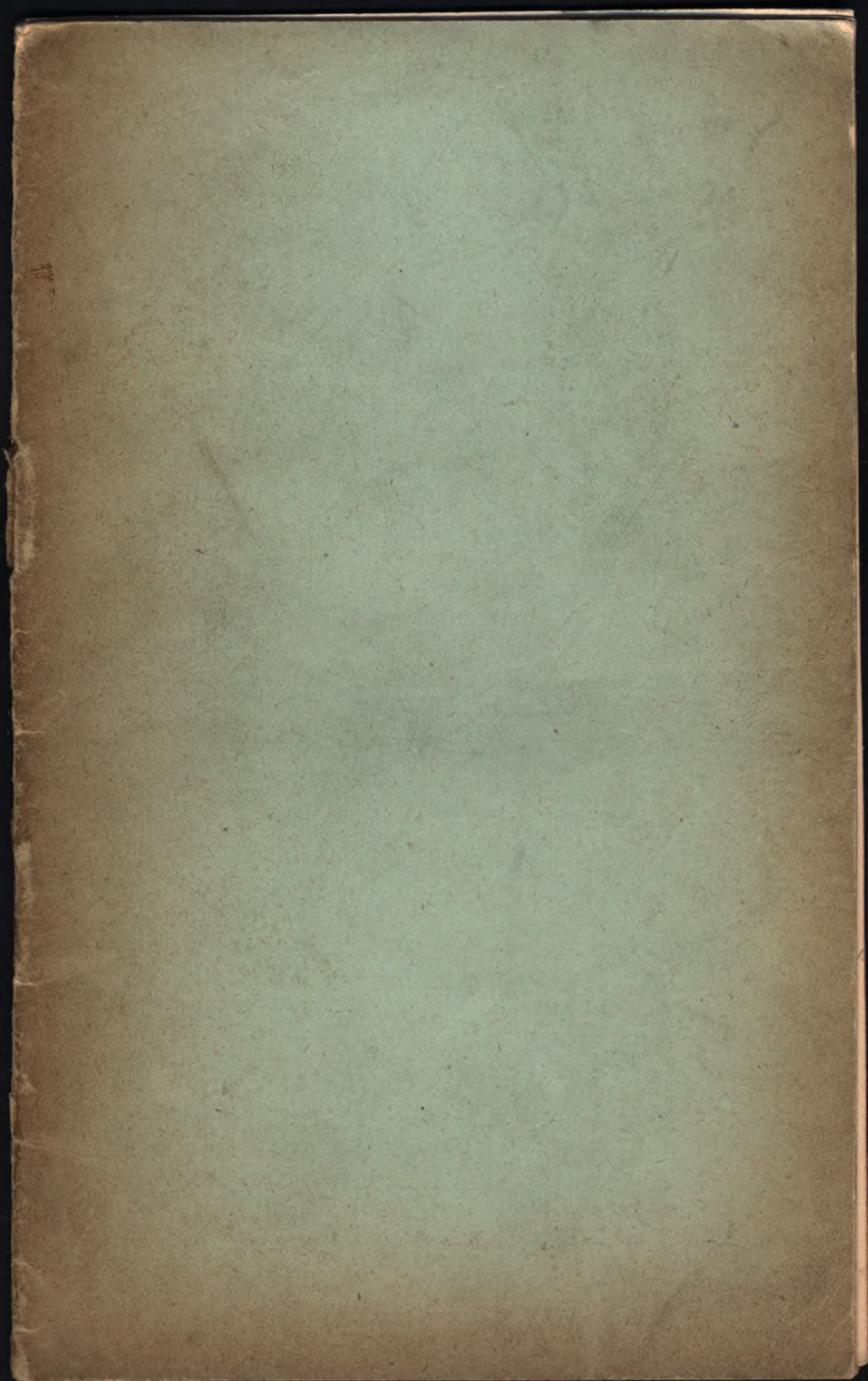

t s
l a

jjá
te
le
oe.
gó
ús
azt
m.
ek
ny
m

én
a-
z-
g-
s
ek

SZEMTŐL SZEMBE PÁRBESZÉD

IRTA

DR. FITOS VILMOS

KÜLÖNLENYOMAT AZ „URÁNIA” TUD.
FOLYÓIRAT 1911. ÉVI 12. SZÁMÁBÓL

BUDAPEST, 1911.

HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA